

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANTISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

DATIV ETICKÝ VE ŠPANĚLŠTINĚ A ČEŠTINĚ: SROVNÁVACÍ ANALÝZY

Vedoucí práce: doc. Mgr. Miroslava Aurová, Ph.D.

Autor práce: Sandra Rozsnyová

Studijní obor: Anglický jazyk a literatura, Španělský jazyk a literatura

Ročník: III.

2019

Prohlašuji, že svojí bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 09.05.2019

.....

Sandra Rozsnyová

Poděkování

Ráda bych velice poděkovala doc. Mgr. Miroslavě Aurové PhD. za odborné vedení, mnoho cenných rad, trpělivost a pomoc, kterou mi poskytovala v průběhu psaní této práce. Dále bych ráda poděkovala rodině a přátelům za jejich morální podporu.

Anotace

Cílem této bakalářské práce je představení jevu dativ etický ve španělštině a jeho následná analýza na základě dat vygenerovaných korpusem. Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část obsahuje úvod do problematiky dativu a jeho následné dělení na základě španělských gramatik. V další části se práce zabývá existencí jevu v češtině a jeho následné dělení. Poslední kapitola teoretické části obsahuje přehled dělení dativu a dále shrnutí, jež rekapituluje zásadní rozdíly ve funkcích dativu. Praktická část obsahuje analýzu dativu etického, která je realizovaná v korpusu Intercorp 11 a CORPES. Jako nástroj pro vyhledávání slouží především fráze či slovní tvary, které se dle teoretické části vyskytují ve funkci dativu etického s vysokou frekvencí.

Klíčová slova: dativ; dativ etický; španělština; čeština; korpus Intercorp11; frekvenční analýza; CORPES

Abstract

The aim of this bachelor thesis is the introduction of a phenomena called *dativus ethicus* in Spanish and to carry out the frequency analysis based on the data generated by corpus. The bachelor thesis is divided into two parts: a theoretical and a practical one. The theoretical one introduces the issue of dative in general and its further division based on the Spanish grammars. The next part is dealing with the phenomena in Czech. The last chapter contains a summary of the division of dative and a chart which recapitulates the essential differences within the functions of dative. The practical part consists of the analysis of the phenomena which is realized in the corpora Intercorp 11 and CORPES. As a key tool serve mainly phrases or word forms which according to the theoretical part occurs the most in the function of *dativus ethicus*.

Key words: dative; *dativus ethicus*; Spanish; Czech; corpus Intercorp 11; frequency analysis; CORPES

Obsah

Úvod.....	7
1 Dativ.....	8
1.1 Forma a funkce dativu.....	8
1.2 Dativ v latině.....	8
1.3 Fillmorova teorie hloubkových pádů.....	9
2 Předmět nepřímý vs. dativ.....	10
2.1 Předmět nepřímý podle španělských gramatik.....	10
2.1.1 Identifikace předmětu nepřímého.....	13
2.2 Předmět nepřímý podle českých gramatik.....	14
2.3 Dativ podle španělských gramatik.....	14
2.3.1 Dělení z hlediska sémantiky.....	15
2.3.2 Dělení z hlediska syntaxe.....	16
2.4 Dativ podle českých gramatik.....	19
2.4.1 Dělení z hlediska syntaxe.....	19
2.4.2 Dělení z hlediska sémantiky.....	20
2.5 Rozlišení mezi CI a dativem.....	21
3 Dativ etický.....	24
3.1 Zařazení dativu etického dle různých autorů.....	24
3.2 Závěrečné shrnutí terminologie a konceptů.....	26
4 Praktická část.....	29
4.1 Cíl, metodika a náplň praktické části.....	29
4.2 Průběh praktické části.....	29
4.2.1 Výchozí korpus – Spanish Intercorp 11.....	30
4.2.1.1 Fráze „te me“.....	30
4.2.2 Výchozí korpus – Czech Intercorp 11.....	33
4.2.2.1 Slovní tvar „ti“.....	33
4.2.2.2 Fráze „mně ti“.....	36
4.3 Korpus CORPES.....	37
Závěr.....	41
Resumen.....	43
Seznam bibliografických citací.....	43

Úvod

Jazyk z pohledu lingvistiky disponuje pádem, který se nazývá dativ. Dativ je mluvnický pád, který zpravidla označuje adresáta u sloves – ten může být vyjádřen přímým či nepřímým předmětem. V českém jazyce je dativ označován jako třetí pád. Nicméně dativ je pojmem obecným, který v sobě zahrnuje několik funkcí – dvěma základními jsou dativ a předmět nepřímý. Tato práce se zabývá jednou z funkcí dativu – a sice dativem etickým. Vzhledem k tomu, že je ve španělštině vyjádřen pomocí nepřízvučných osobních zájmen, která mohou být užitá i v jiných funkcích, může docházet k nejednoznačnosti. Tato skutečnost byla jednou z motivací, proč si zvolit popisovaný jev jako téma mé bakalářské práce.

Obsah práce je srovnávací analýzou jevu ve dvou jazycích – ve španělštině a češtině a je rozdělen na dvě části – na část teoretickou a na část praktickou. Teoretická část se zabývá úvodem do problematiky dativu a vymezuje pojmy předmět nepřímý a dativ na základě španělských a českých gramatik. Dále jsou představeny různé typy dativu, který se vyskytuje v jiné funkci než předmětu nepřímém. Tyto typy se dále dělí na základě jejich sémantických rolí (např. agentive). Převážná část zdrojů, ze kterých vychází tato práce, je napsána ve španělštině, a proto je také zachována španělská terminologie, aby nedošlo ke kolizi se zavedenými názvy v české (příp. latinské) terminologii.

Praktická část obsahuje analýzu jevu ve vybraných instancích. Analýza je prováděna primárně pomocí paralelního korpusu Intercorp 11, který je součástí projektu Český národní korpus. Poslední kapitola praktické části obsahuje analýzu z korpusu CORPES, který je spravován Královskou Španělskou Akademií. Tato analýza má především sloužit k porovnání výsledků s výsledky z korpusu Intercorp 11 a posoudit, zda se jev vyskytuje za stejných či podobných podmínek. Cílem práce je zjistit instance, ve kterých se zkoumaný jev vyskytuje s nejvyšší frekvencí a porovnání výsledků mezi španělštinou a češtinou.

1 Dativ

1.1 Forma a funkce dativu

Jak je obecně známo, latinský jazyk byl stěžejním jazykem při vývoji románských jazyků, tedy i jazyka španělského. Tento fakt je doložen existencí dativů (jak formálně v zájmené flexi, tak i funkčně z hlediska významu) v současném španělském jazyce. Z hlediska formálního jde tedy o pokračování zájmené latinské deklinace, která byla tvořena pomocí *casos* ("pády"), jak uvádí Gutiérrez Ordoñez (2000: 1859). Pády disponovaly dvěma funkcemi – funkcí syntaktickou, která se odvíjela od syntaktické funkce daného syntagmatu, a funkcí sémantickou, tj. schopností pojit se s určitými sémantickými rolemi, např. činitel, trpitel, adresát, příjemce atd. Tato schopnost umožňovala z gramatického hlediska rozpoznat zmíněné sémantické role argumentů predikátu (stavů, procesů či událostí). Každému "hloubkovému" pádu v latině odpovídal pád (či pády) v rovině morfologické. Dlouhotrvající a složitý proces vývoje španělského jazyka do podoby, kterou známe dnes, zapříčinil, že dnešní španělština je v mnoha ohledech velmi odlišná od latiny, tudíž ani funkce deklinace nejsou srovnatelné v těchto dvou jazycích: právě kvůli zániku morfologických pádů. Díky tomu vznikla v 19. století mezi různými lingvisty diskuze – jak uvádí Gutiérrez Ordoñez (2000: 1859), zda pády ve španělštině skutečně existují či ne. Jejich názory bychom mohli rozdělit do dvou skupin, přičemž na jedné straně stála Královská Akademie, která zaujímala dle zmíněného autora konzervativní postoj, zatímco na druhé straně stáli autoři jako Gómez Hermosilla, kteří jejich existenci vyvraceli.

1.2 Dativ v latině

Vzhledem k tomu, že základem španělštiny je latina, v této části bude kladen důraz – velice stručně – na dativ v latině. Na základě latinských gramatik je možné dativy charakterizovat ze dvou hledisek – z hlediska funkčního a z hlediska sémantického (Ordoñez, 2000: 1861). Z hlediska funkčního jsou dativy definovány na základě toho, s jakým větným členem se mohou pojit, resp. ho doplňovat. Zmíněný autor rozlišuje tři následující případy: (1a) dativ jako předmět nepřímý, (1b) jako komplement přídavného jména a (1c) jako komplement deverbativních substantiv.

- (1) a. Le regaló un bolso a Jaime.
- b. Está cansada de escucharte.

c. La promesa de Juan a María.

Z hlediska sémantického hraje klíčovou roli skutečnost, jakým způsobem je dativ zainteresovaný do děje a do jakého rozsahu jsou mu připisovány různé vlastnosti (Ordoñez, 2000: 1906). Pro ilustraci jsou uváděny typy dativů, které v *Základní latinské mluvnici* rozlišuje Novotný a kol. (1992: 153–158): dativ prospěchu/neprospěchu, dativ mravní, dativ zřetelový atd. Navíc, Novotný a kol. popisují, že dativ vyjadřuje osobu / věc, ke které směřuje slovesný děj nebo které se nějak týká to, co je vyjádřeno jménem. Obecně dativ autoři označují jako pád zřetelový.

1.3 Fillmorova teorie hloubkových pádů

Na dativ, jakožto pád, lze nahlížet ze dvou hledisek, jak bylo zmíněno výše v textu. Za prvé, jedná se o jeho formální stránku, která spočívá ve způsobu, jakým se dativ vyjadřuje – tj. jeho forma. Ve španělštině jsou to osobní zájmena, naopak v češtině jde převážně o vyjádření pomocí koncovek všech jmenných druhů (Cvrček, 2010: 138). Další, druhé možné hledisko, jak na dativ nahlížet, je jeho funkce. Napříč různými jazyky se tyto funkce dativu liší, a tudíž dochází k tomu, že funkce dativu (sémantická role) ve španělštině může být jiná než např. v češtině. Přestože se již předtím problematikou zabývali i jiní lingvisté, např. Jackendoff, velmi významným je americký lingvista Fillmore, který na téma zavedl vlastní teorii zvanou teorie hloubkových pádů. Teorii poprvé prezentoval v roce 1967 a je považován za jejího zakladatele (Dvořák, 2017). Fillmore (1968: 24-25) vycházel z generativní gramatiky a rozděluje následujících základních šest hloubkových pádů: *Agentive* (A), *Instrumental* (I), *Dative* (D), *Factitive* (F), *Locative* (L) a *Objective* (O). V následující části jsou stručně vysvětleny vyjmenované hloubkové pády:

Agentive: životný původce děje, **Instrumental:** pád neživotné síly / nástroje, který je zahrnutý v ději; **Dative:** pád životné bytosti, která je dějem ovlivněna; **Factitive:** objekt / bytost vyplývající z děje nebo je chápána jako část významu slovesa; **Locative:** pád určující místo děje; **Objective:** nejvíce neutrální pád, pád čehokoliv, jež reprezentuje jméno, jehož role v ději je daná sémantickou interpretací slovesa.

Nicméně autor se ve své teorii zmiňuje o dalších dvou hloubkových pádech – *benefactive* a *comitative*. Podle Fillmorovo slovo se jedná o zcela univerzální a s vysokou

pravděpodobností vrozené koncepty, které identifikují typy úsudků, jež lidé dělají o událostech probíhajících v jejich okolí – např. „komu se to událo“ (Dvořák, 2017). Fillmore vyjmenované pády popisuje jako vyjádření sémantického poměru jednotlivých jmenných frází k řídicímu slovesu. To znamená, že jsou součástí hloubkové struktury věty a při vytváření větné struktury jsou upřednostňovány před ostatními vztahy (1968: 24–25).

2 Předmět nepřímý vs. dativ

Pro sémantické funkce dativu existuje mnoho různých klasifikací, které se u různých autorů liší, více či méně. Naopak panuje shoda v rozlišení tzv. základní syntaktické funkce dativu, tj. předmětu nepřímého (*complemento indirecto*) a ostatních funkcí dativu. Tato shoda se odráží v terminologii tak, že pro první uvedenou funkci se vžil termín *předmět nepřímý* (zde se bude v textu zkracovat jako CI < *complemento indirecto*) a pro ostatní funkce používají různí autoři termín *dativ* (*dativo*, zde se tyto "různé další" funkce budou souhrnně označovat jako DATIV). K tomuto bodu uvádí Ordoñez (2000: 1860), že podobné rozdělení aplikují zejména lingvisté z funkcionalistické školy, mezi které patří např. Alarcos Llorach či právě Ordoñez Gutiérrez nebo autoři generativní lingvistiky, do kterých řadí např. Hernanze a Brucarta. Nicméně, v novějších pracích a výzkumech mají autoři sklon sloučit oba termíny pod jeden společný název, a to právě buď *complemento indirecto* či *dativos* (Ordoñez, 2000: 1860).

Jelikož pojmy *complemento indirecto* a *dativo* si jsou velmi blízké, následující kapitola pojednává o vymezení jejich rozdílů. První část se zabývá způsoby, jak vnímají různí lingvisté *complemento indirecto* a zda se jejich charakteristiky liší. Druhá část se zaměřuje na způsoby, jakými nahlíží různí autoři na *dativo*. Důležité je zdůraznit fakt, že ačkoliv v rámci dativů existují různé klasifikace, všichni autoři pocítují určitou hranici mezi CI a dativem.

2.1 Předmět nepřímý podle španělských gramatik

Podle RAE (2010: 671–672) je CI syntaktickou funkcí, která může být realizována jak nepřízvučnými zájmeny dativu, tak i předložkovými spojeními, které jsou ve výpovědi uvedeny předložkou *a*. Zmíněná předložková spojení mohou být v textu

nahrazena jedním ze zájmen dativu (2a). Uživatel jazyka může použít ve výpovědi jak nepřízvučné zájmeno dativu, tak i předložkové spojení zároveň, aniž by se výsledek označoval za agramatický (2b).

(2) a. Jacinto pidió a su esposa las llaves. Le pidió las llaves.

b. Juan le regaló una camiseta a Pedro.

c. Le dio un regalo para su amiga. *Se le dio un regalo para su amiga.

Některé tradiční gramatiky považují za CI také předložkové spojení uvedené předložkou *para* v případech, kdy představuje příjemce akce. Důvodem, proč část gramatik jej klasifikuje jako CI a druhá část nikoli, je skutečnost, že předložkové spojení nemůže být nahrazeno zájmeny dativu (2c), jako tomu je v případě předložkového spojení *s a* (RAE, 2010: 672).

Co se týče předložkových spojení, Gómez Torrego (2002: 303) do CI také zahrnuje spojení s předložkou *a*, spojení s předložkou *para* však neoznačuje jako CI a uvádí pro to několik následujících důvodů:

a) Vyskytují-li se obě zmíněná předložková spojení v jedné výpovědi (a jsou tedy závislá na stejném slovesu), nemohou být obě CI, jelikož sloveso na sebe může vázat pouze jedno CI > druhé předložkové spojení se stává *complemento circunstancial* (“příslivečné určení“) či *complemento de régimen* (“předložkový předmět“).

b) Spojení s předložkou *para* neumožňuje referenci anaforickou ani kataforickou:

* *Les canté una canción para los niños.*

V rámci sémantiky podle autora CI označuje účastníka (účastníky) akce, procesu či situace – např. příjemce. Takovéto funkce se nazývají tzv. sémantické role aktantů a vycházejí z teorie Ch. Fillmora (Dvořák, 2017). Autor Gómez Torrego (2002: 302) definuje CI jako osobu či věc, která nepřímo přijímá akci vyjádřenou slovesem. Nicméně podle něj je tato definice poměrně neurčitá, a navíc aplikovatelná pouze v případě, že se ve výpovědi vyskytuje i předmět přímý. Autor zmiňuje i další definici, kde tvrdí, že CI představuje osobu či věc, která je příjemcem prospěchu nebo nějaké újmy. Upozorňuje,

že ačkoliv taková definice odpovídá funkci sémantické CI, občas může být v rozporu s funkcí syntaktickou.

RAE (2010: 672) v odstavci 35.1.2 dělí CI na základě jejich funkce následovně:

1. selektované (“seleccionados”) či argumentové (“argumentales”) či aktanční / valenční (“actanciales”),
2. neselektované (“no seleccionados”) či neargumentační (“no argumentales”) či neaktanční / nevalenční (“no actanciales”).

Názvy v rámci těchto dvou skupin jsou si navzájem synonymní, pouze se odvíjí od různých úhlů pohledu, které vedli autory k takovému pojmenování. První skupina – *CI selektované*, se typicky vyskytuje v takových případech, kdy označuje příjemce akce (3a).

(3) a. Concedieron un premio literario a tres jóvenes escritores.

RAE (2010: 672) v rámci této skupiny *CI* (“předmět nepřímý“) *selektované* blíže rozděluje na:

- a. expirienty (“experimentantes”)
- b. původce (“de origen”)
- c. cíle (“de término”).

CI typu (a) se odkazují na jedince, kteří zažívají koncept vyjádřený slovesem (4a). Jak tvrdí RAE (2010: 672), je-li vyjádřen souhlas s tvrzením, že další dva zmíněné typy – *de origen* (4b) a *de término* (4c) jsou také argumentační (za které se dnes mimo jiné považují), měly by být zároveň nepřímým předmětem vyjadřující zmíněné kvality (původce, cíl).

Druhou skupinu – *CI neargumentový*, spojuje fakt, že jejich sémantická role není hlavní rolí predikátu, což bylo pro autora motivací k dané terminologii. Jinými slovy se také tato skupina nazývá *dativos de interés* a autor o ní dodává, že značí jedince, který se vidí akcí nebo procesem ve výpovědi poškozený či zvýhodněný (4d). V předchozím tvrzení tkví hlavní rozdíl, který pocítuje RAE mezi *CI* a *DATIVEM*.

(4) a. **Me** gustan las manzanas. **Le** cuesta caminar.

- b. Se **nos** alejan.
- c. No te **me** acerques.
- d. **Me** buscaron un albergue.
- e. No te **me** manches.

Alarcos Llorach (2000: 206) mluví o tzv. *incrementos personales*, které dělí na *tónicos* a *átonos*. Popisuje různé případy jejich užití a v části, kde se věnuje *incrementos personales átonos* (“nepřízvučná osobní zájmena“) tvrdí, že existuje určitá skupina, která se zcela vyjímá běžným pravidlům. Tuto skupinu nazývá Bello *dativos de interés*, stejně jako RAE, nebo také *dativos superfluos*. Podle Alarcose Lloracha se mohou vyskytovat v jedné a té samé výpovědi zároveň s takovými zájmeny, která slouží k referenci na předmět přímý či nepřímý (4e). Autor, obdobně jako RAE, také tvrdí, že *dativos de interés* označuje osobu, která je v ději či procesu zainteresovaná a navíc dodává, že jejich užitím se význam výpovědi nemění, pouze získává na expresivitě (Alarcos Llorach: 293). Pokud jde o kategorie, které mohou stát ve funkci CI, Gómez Torrego (2002: 304-305) rozeznává několik následujících skupin: substantiva či nominální skupiny, přízvučná a nepřízvučná osobní zájmena, ostatní zájmena a výpovědi.

2.1.1 Identifikace předmětu nepřímého

Podle tradičních lingvistů je pro identifikaci CI zásadní, aby korespondoval s latinou. To znamená, že CI ve španělštině disponuje stejnými kvalitami a hodnotami jako *dativo* v latině (Ordoñez, 2000: 1866). Bohužel, takový přístup způsobuje několik komplikací. Jiný způsob užívaný mnoha lingvisty, jak identifikovat CI, spočíval v položení si následující řečnické otázky: „¿a quién...?“ doplněné slovesem užitým ve výpovědi (Ordoñez, 2000: 1866). Tento způsob se opírá o předpoklad, že CI je vždy součástí vzorce “alquien – V – algo – a alguien” (česky: “někdo – sloveso – něco – někomu“). V praxi tento způsob vypadá následovně – viz (5a). Avšak spolehlivost takové zkoušky pro identifikaci CI není vždy stoprocentní, jelikož odpovědí na zmíněnou otázku nám může být i předmět přímý – viz (5b) (Ordoñez, 2000: 1866-67). Autor dodává, že i když test pro identifikaci syntaktické funkce není vždy absolutně spolehlivý, tento způsob neztrácí na využitelnosti při určování jiných aspektů.

- (5) a. El Gobierno puso freno a los delincuentes. – ¿A quiénes puso freno?
- b. El profesor castigó al niño. - ¿A quién castigó?

Další nástroj, který pomáhá k identifikaci CI, jsou předložky *a* a *para* (Ordoñez, 2000: 1867-68). Jak bylo již uvedeno výše, utváření románských jazyků byl dlouhý proces, při kterém došlo k mnoha změnám. Pádové formy deklinace, které existovaly v latině, se při procesu utváření španělského jazyka nezachovaly, a namísto nich byly nahrazeny předložkami. Počátek užívání předložek jakožto nástroj pro identifikaci CI nespočíval v přirozeném chování jazyka, nýbrž autoři jej začali používat z důvodu korespondence CI s hodnotami *dativo* v latině.

2.2 Předmět nepřímý podle českých gramatik

V české gramatice lze na předmět obecně nahlížet ze dvou hledisek: předmět u sloves a předmět u adjektiv. Pokud jde o první skupinu, existuje např. předmět v instrumentálu (hodit kamenem) nebo předmět v genitivu (vzdát se odměny). Aby však bylo možné analyzovat instance, ve kterých by předmět představoval předmět nepřímý, je třeba se zaměřit na předmět v dativu (Karlík, 2017). Grepl (1986: 274–275) jej identifikuje jako předmět v dativu, který vyjadřuje závislost předmětového jména na řídicím slovese nebo adjektivu (nadběhnouti někomu; líbit se někomu; hrozit někomu). Grepl popisuje, že velmi často se předmět v dativu vyskytuje u adjektiv – ta omezuje na dějová adjektiva, která jsou tvořena od sloves s dativní rekcí nebo na jejich synonyma (podobný někomu; rovný někomu; zvyklý něčemu; věrný někomu). Pokud jde o slovesa, předmět v dativu se užívá zejména se slovesy mající význam „dávat“, „přinést“ nebo např. „brát“. Znamená to tedy, že se jedná všeobecně o slovesa transitivní (rozkázat někomu něco; radit někomu něco+ dovolit někomu něco). Ze stránky sémantické vyjadřuje dativ předmět, ke kterému směřuje slovesný děj, nikoliv předmět, kterého se děj přímo dotýká.

2.3 Dativ podle španělských gramatik

Co se týče španělštiny, dativ je jeden z morfoložických exponentů, který se při utváření španělského jazyka zachoval v rámci zájmené deklinace (a to pouze u zájmen osobních) a může být vyjádřen pomocí osobních zájmen přízvučných a nepřízvučných *me, te, le, lo, la, nos, os, les, los, las* a *se* (Llorach, 2000: 198-99). Nepřízvučná osobní zájmena nemohou nikdy existovat sama o sobě, nýbrž vždy tvoří celek společně se slovesem. Tato skutečnost nemusí být vždy úplně jasná, uvážíme-li, že ortograficky se objevují samostatně v enklizi (*se figuran*) nebo v proklizi (*figúranse*). Ze syntaktického

hlediska mají osobní zájmena nepřízvučná většinou funkci předmětu přímého či nepřímého a zároveň umožňují vynechání lexikálního realizovaného jmenného syntagmatu, které by ve výpovědi vykonávalo právě tuto funkci (předmětu přímého či nepřímého) – viz (6a).

(6) a. Da el mòvil a José. – Dale el mòvil.

2.3.1 Dělení z hlediska sémantiky

RAE (2010: 672) do druhé (neargumentační) skupiny řadí několik dalších druhů DATIVŮ, vedle zmíněného *dativo de interés*, které rozděluje na základě jejich funkce. Mezi ně patří *dativo posesivo* (také nazývaný *simpatético*), který odkazuje na osobu či věc, které se něco připisuje – velmi často se jedná o vztah vlastnický nebo o zahrnutí do děje. Takovou charakteristiku autor aplikuje i na další skupinu DATIVU – na *dativo ético*. Další skupinu tvoří *dativos aspectuales*, které povolují začlenění určitého prvku do slovesa a tím mění aspektovou povahu slovesného děje (7a). Nicméně i přes snahy kategorizovat DATIVY na základě jejich funkce si je autor vědom toho, že v jistých případech může osobní zájmeno ve funkci DATIVU spadat do více výše popsanych skupin – tj., může být kompatibilní s charakteristikou vícero skupin DATIVŮ. Dodává, že k tomu dochází zejména u *dativo simpatético*. Jako příklad uvádí (7b), kde zájmeno *le* označuje jak osobu, která je vlastníkem přímého předmětu, tedy stoliček (“muelas“) – *dativo simpatético*, tak osobu zažívající bolest zmíněných stoliček – *dativo argumental*.

(7) a. **Se** comió toda la tarta.

b. **Le** dolían las muelas.

Osobní zájmena, která mají ve výpovědi funkci předmětu nepřímého argumentačního, se nemusí ve výpovědi vždy povinně vyskytovat. Autor jmenuje několik případů – např. (8a), kde je osobní zájmeno vynecháno, i přesto že jsou ve větách užitá slovesa, která jejich užití předpokládá. Jejich vynechání je možné proto, že sémantický význam, který by ve výpovědi zaujímaly, vyplývá z kontextu. Naopak, osobní zájmena, která ve výpovědi zaujímají funkci předmětu nepřímého neargumentačního, se mohou vynechat, aniž by to mělo nějaký vliv na gramatickou správnost výpovědi (RAE, 2010: 672).

(8) a. Y don Javier prometió que no preguntaría.

Podle Sáncheze Márqueze ((1972, cit. dle Ordoñez, 2000: 1906) jsou *complemento de interés* zainteresováni v ději – to znamená, že nejsou příjemcem děje, ale jsou jím nějakým způsobem ovlivněni. V případě CI to funguje opačně. Zmíněné zainteresování může být různého rázu, na základě kterého rozděluje Sánchez Márquez další podtypy – osoba může být např. poškozená (*dativo de daño*), zvýhodněná (*dativo de provecho*) nebo být ovlivněna z hlediska morálního (*dativo ético*).

2.3.2 Dělení z hlediska syntaxe

Jak uvádí Gómez Torrego (2002: 308-309), syntakticky lze dativy rozdělit do dvou skupin – a to na dativ shodný a dativ neshodný. S takovým rozlišením souhlasí i několik dalších autorů – mezi ně patří například Gutiérrez Ordoñez (2000: 1910) nebo RAE (2010: 684). Dativ shodný je dle gramatik nazývaný také *dativo de interés* či *dativo ético* (tento termín je však užíván některými gramatikami také pro označení dativu neshodného) (Torrego: 2002: 308).

2.3.2.1 Dativ shodný

Autoři – především Gutiérrez Ordoñez, Gómez Torrego a RAE, kteří se zabývají problematikou dativu, se shodují na většině charakteristik, jsou-li pominuty menší rozdíly v bližší specifikaci. Všichni autoři souhlasí, že dativ shodný se shoduje v osobě a čísle s podmětem, což mimo jiné vedlo autory k jeho pojmenování. Protože je shodný s podmětem v čísle a rodě, disponuje sémantickou hodnotou zvanou reflexivita (Gómez Torrego, 2002: 308). Gutiérrez Ordoñez (2000: 1910-1912) a Gómez Torrego uvádějí následující paradigma, které může vykonávat funkci dativu shodného: *me, te, se, nos, os*. Kromě toho Gómez Torrego upozorňuje, že do paradigmatu nepatří zájmena *le, les*. Všichni autoři se shodují, že u dativu shodného není možná tzv. ko-referenční expanze – *a _ mismo* (9a). Gutiérrez Ordoñez dále mluví i o jiných způsobech, kde není možné soustředit pozornost na zájmeno. Jedná se o soustředění zájmu na zájmeno v otázce či v ekvacionálních strukturách (“vytýkací konstrukce”) – např. *lo que pasa es que tenemos un problema*.

Podle Gutiérrez Ordoñeze (2000: 1910) má dativ shodný charakter čistě volitelný, a tudíž nedochází k žádné ztrátě syntaktické funkce v případě jeho vypuštění. Gómez Torrego s takovým tvrzením souhlasí pouze částečně. Tvrdí, že existují případy (9b), ve kterých jejich vypuštění není možné, aniž by nedošlo ke gramatickým či

sémantickým změnám. Autor také tvrdí, že ne vždy je dativ shodný *superfluo / pleonástico* – “pleonastický“ a jako argumentaci používá předchozí tvrzení. Přestože Gutiérrez Ordoñez označuje jeho existenci za volitelnou, uvádí, že není možné jej vložit do již dokončené výpovědi.

(9) a. Se lo está pensando. * Se lo está pensando a sí mismo.

b. **Me** gano la vida así. *Gano la vida así.

Pokud jde o jeho realizaci, podle RAE (2010: 684) se může pojit pouze se slovesy, která vyjadřují vymezené/ohraňované události (10a). Jsou-li užity ve spojení s neurčitou událostí/entitou, výsledek se označuje za nesprávný. Jak ukazuje příklad (10a), přítomnost dativu v této větě je bezproblémová, a to právě díky determinovanému substantivu ve funkci přímého předmětu. Naopak, příklad (10b) demonstruje větu, ve které se přítomnost dativu neslučuje s nedeterminovaným substantivem. Tato záležitost mimo jiné úzce souvisí s aspektem dativu, jelikož aspekt je podpořen (ne)determinovaností nominální fráze. Problematikou se zabýval např. Gutiérrez Ordoñez (2000: 1911), který o nutnosti vyjádřit specifickou entitu také mluví, nicméně, jejich nutnost omezuje pouze na tranzitivní strukturu vět. Co se týče syntaktické stránky, ze zmíněných autorů se k tématu vyjadřuje pouze Gutiérrez Ordoñez, který tvrdí, že dativ shodný se nejvíce objevuje v tzv. *esquemas biactanciales transitivos*. Podle něj je dativ shodný typicky charakterizovaný jakožto nositel komunikativní funkce *énfasis* (“důraz“) – dodává tedy výpovědi speciální zdůraznění. V rámci porovnání vět uvedených v příkladu (10b) je patrné, že zájmeno *se* ve funkci dativu ve větě (10b) klade důraz na fakt, že Juan přečetl celou knihu, nikoliv pouze její část – v takovém případě by ani použití dativu nebylo možné (Gutiérrez Ordoñez: 1911).

(10) a. Ana se bebió **la leche/un litro de leche**. * Ana se bebió leche.

b. Juan leyó el libro anoche. Juan **se** leyó el libro anoche.

2.3.2.2 Dativ neshodný

Dativ neshodný neodkazuje na podmět výpovědi, jako tomu bylo u dativu shodného, ale odkazuje na mluvčího komunikativního aktu. Mluvčí se vidí nějakým způsobem ovlivněný činností, kterou realizuje podmět výpovědi (Gómez Torrego, 2002: 309). Z této skutečnosti také vyplývá fakt, že ačkoliv je zájmeno z hlediska syntaktického

závislé na slovesu, sémanticky se vztahují k osobám diskurzu (Gutiérrez Ordoñez, 2000: 1915). Jelikož existuje několik velmi podrobně zpracovaných charakteristik, pro účely této kapitoly jsou vyzdviženy ty nejvíce relevantní. Gutiérrez Ordoñez (2000: 1915) uvedl ve své práci charakteristiku dativu neshodného od Strožera (1978), podle něhož dativ neshodný:

- neshoduje se v čísle ani rodě s podmětem výpovědi;
- nepovoluje ko-referenční expanzi (*a _ mismo*);
- vyžaduje zároveň přítomnost klitika ve funkci předmětu nepřímého.

Samotný Gutiérrez Ordoñez (1915) používá charakteristiku, která je v opozici k charakteristice dativu shodného. Zájmena, která mohou realizovat funkci dativu neshodného jsou *me, te, le, nos, os, les* – jinými slovy mohou stát v jeho funkci stejná zájmena jako ve funkci předmětu nepřímého. Zde lze pozorovat, že škála zájmen u dativu neshodného je obsáhlejší než u dativu shodného. Gutiérrez Ordoñez vyzdvihuje jeho neshodu nejenom s podmětem jako Gómez Torrego (2002: 309), ale také s verbálními morfémy. Oba autoři souhlasí, že dativ neshodný má volitelnou povahu, a tudíž je možné jej z věty libovolně vypustit. Gómez Torrego dodává, že je hovorového rázu. Dále oba autoři souhlasí, že jejich užití se vyskytuje převážně v první a druhé osobě. Dativ neshodný se může zároveň vyskytovat s předmětem nepřímým, jak ve své charakteristice uváděl Strožer, což je mimo jiné dostačujícím důvodem k rozlišování těchto dvou funkcí (Gutiérrez Ordoñez: 1915).

Gutiérrez Ordoñez (2000: 1916) si pokládá otázku, zda se dativ neshodný vyskytuje opravdu jen v první osobě a tématu speciálně věnuje menší kapitulu. Z hojných výzkumů, které autor provedl, zpozoroval několik závěrů. Dativ neshodný ve druhé osobě se považuje za gramaticky správný a vyskytuje se s vysokou frekvencí. Autor cituje několik příkladů (11a) a (11b), které převzal od Bella (1847). Pokud jde o jeho výskyt ve třetí osobě, objevuje se velmi zřídka. Na druhou stranu, jejich výskyt není úplně nemožný (11c). Za příčinou, proč se dativ neshodný ve třetí osobě neobjevuje v takové míře, stojí spíše gramatická omezení nežli sémantická.

- (11) a. Que te le pongan un colchón bien mullido.
- b. Es menester que te les sirvan una comida sana.
- c. El tutor les gastó toda la herencia de su hijo Luis.

2.4 Dativ podle českých gramatik

Podle Dvořáka (2017) je dativ popsán jako „representant inherentního pádu, jehož připsání jmenné frázi je spojené s určitým obecným významem – tj. s udělením sémantické role.“ Na základě sémantických rolí je již výše popsáno dělení dativu z hlediska sémantické funkce, které užívají španělští autoři. Cvrček (2010: 139) ve své knize aplikuje odlišnou definici – označuje dativ jako pád adresáta v pozici nepřímého předmětu, jinými slovy označuje entitu, v jejíž (ne)prospěch se něco s přímým předmětem děje. Tudíž by se dalo říci, že zatímco Dvořák termín definuje více abstraktně z hlediska pojení se dativu s určitými sémantickými rolemi, Cvrček se ve svojí identifikaci dativu omezuje pouze na jednu z těchto rolí – na roli adresáta. Zaměřeno na lingvistické zařazení dativu, Cvrček (139) jej definuje jako pád primárně syntaktický a adverbální (závislý na slovese). Dativ může být rozšířen o nominální frázi, v případě, že je vyžadována slovesem (*pomoci někomu*), adjektivem (*věrný někomu*) či předložkou (*k někomu*). V ostatních případech je užití nominální fráze volitelné – takové dativy označuje autor souhrnným názvem dativ volný (Dvořák, 2017). U jiných autorů se můžeme setkat s termínem předmět volný (Čechová). Tento název bychom mohli označit za odpovídající k názvu *dativo no concordado* ve španělštině. Dativ tohoto druhu je zpravidla motivován z jiného důvodu než syntaktického, tj. sémanticky (pragmaticky) (Dvořák, 2017).

2.4.1 Dělení z hlediska syntaxe

Opět zde existuje rozlišení dativu do dvou základních kategorií – a to dativ vazebný a nevazebný (Dvořák, 2017). Autor vysvětluje, že dativ vazebný je chápán jako pád nepřímého předmětu (ve španělské gramatice nazývaný “*complemento indirecto*“) a navíc nezáleží, zda-li se váže na tranzitivní či ditranzitivní sloveso¹. Syntaktická struktura dativu, který je vyžadován slovesem či adjektivem a syntaktická struktura dativu volného je v mnoha případech udělena slovesným kořenem, popř. slovesným kmenem, který je založen na deverbálním substantivu (*pomoc někomu*) nebo na deverbálním adjektivu (*člověk pomáhající někomu*). Autor zmiňuje další případy, kdy může být existence dativu podmíněna tzv. n-ovými adjektivy obsahující slovesný kořen (*zavázaný někomu slibem*).

¹ Sloveso, které se kromě přímého předmětu v akuzativu (4.p.) váže s ještě jedním (nepřímým) předmětem (Dvořák, 2017)

V případech, kdy slouží dativ jako doplnění předložky, je na ní také závislý – primárně se jedná o předložku *k* a složené předložky obsahující *k* (Dvořák, 2017).

2.4.2 Dělení z hlediska sémantiky

V české lingvistice existuje obdobné rozlišení dativů jako ve španělské – dativ vazebný a nevazebný (volný). Dělení dativu vazebného se odráží od jeho vztahu ke slovesu (Dvořák, 2017). Naopak, dativ volný označuje Grepl za pád neřízený slovesem, a tudíž je často užíván po slovesech nepředmětových (1968: 275). Obdobně jako ve španělské gramatice, dativ volný je motivován sémanticky. Čechová (2011: 167) ve své publikaci jmenuje následující druhy dativu volného:

- Dativ prospěchový (*vařit rodině snídani*)
- Dativ přivlastňovací (*roztrhl mi sukni*)
- Dativ subjektivní (*mamince se daří dobře*)
- Dativ zřetelový (*matce není toto přání dítěte zátěží*).

První skupina dativů, která byla zmíněna výše, nese vždy jednu ze sémantických rolí (viz. Fillmorova teorie hloubkových pádů) – nejčastěji se jedná o roli recipienta (Dvořák, 2017). Vedle nich existuje další skupina dativu volného, jejichž užití je však motivováno pouze pragmaticky². Čechová mezi takové (pragmaticky motivované) jmenuje:

- Dativ emocionální (*to je mi holota nevyčválaná*)
- Dativ kontaktní (*on se ti/vám rozplakal*).

Dvořák (2017) vyčleňuje v rámci *dativu volného* zvláštní typ, který nazývá *dativ postojový* (nazývaný také dativ etický). Autor jej charakterizuje následovně: „vyjadřuje postoj mluvčího nebo adresáta k propozici jako celku, a není proto považován za větný člen.“ Opět se jedná zpravidla o 1. a 2. osobu v singuláru či plurálu, což jsou zájmena referující k adresátovi. *Dativ postojový* blíže rozlišuje na základě jeho specifického významu. Jedná se o *dativ emocionální* (A) a *kontaktní* (B), které zmiňuje také Čechová, a navíc mluví o dativu *zainteresování* (C). Typ (A) autor popisuje jako dativ, který

² Pragmatika je nauka o významech, které jsou vázány na kontext či užívání jazyka (Saicová Římalová, 2014: 8)

vyjadřuje zájem mluvčího na ději (12a), typ (B) vyjadřuje snahu vzbudit pozornost (12b). Typ (C) není blíže specifikován, autor pouze uvádí příklad (12c).

(12)a. Přijď mi pozdě a roztrhnu tě jako hada!

b. On ti z toho byl celý pryč.

c. Běží nám osmá minuta druhého poločasu.

d. Nebyl vám tím ani trochu překvapený.

Zatímco všechny typy dativu, které jsou motivovány sémanticky, jsou součástí pravdivostní hodnoty věty³, u dativu postojového tomu tak není (Dvořák, 2017). Jako důkaz používá autor fakt, že se na něj nevztahuje negace – příklad (12d) nelze interpretovat jako „ne vám.“ Kromě toho, význam, který nese *dativ etický*, označuje jako součást tzv. konvenční implikatury věty⁴ (Gutzmann, 2007, cit. dle Dvořáka, 2017).

2.5 Rozlišení mezi CI a dativem

Jak zmiňuje Gutiérrez Ordoñez (2000: 1905), rozsah, do kterého sahá užití dativů, je poměrně široký, proto se objevily snahy vymezit určité hranice, které by pomohly se v dativech lépe orientovat a lépe je odlišit od CI. Na základě různých úhlů pohledu na funkci DATIVU se dospělo k několika verzím rozlišení DATIVU. Bello (1847, cit. dle Ordoñez, 2000: 1906) vyčlenil tzv. *dativos superfluos* od předmětu nepřímého, zatímco Fernández Ramírez (1951, cit. dle Ordoñez, 2000: 1906) rozlišil *dativos de objetivos* od *dativos de interés*. Jinak na problematiku nahlížel Sánchez Márquez (1972, cit. dle Ordoñez, 2000: 1906), který se pokusil odlišit CI od *complemento de interés*.

Určité rozdíly mezi CI a DATIVEM lze pozorovat s ohledem na jejich funkci. Zatímco CI je ve výpovědi funkce jmenná, DATIV je výhradně funkcí pronominální (1977-78, cit. dle Ordoñez, 2000: 1908) – viz (13). Takové tvrzení může být dokázáno faktem, že DATIV vyžaduje přítomnost zájmena, naopak, CI se bez jeho přítomnosti obejde. Namísto klitik může být CI vyjádřen v podobě jmenného syntagma. Případy jako je (13a), kde se vyskytuje v rámci jedné výpovědi osobní nepřízvučné zájmeno spolu se

³ Více v publikaci *Reprezentace znalostí, analýza tázacích vět a specifikace dotazů nad konceptuálním schématem HIT*. Marie Duží, Pavel Materna. Brno, 2002.

⁴ Konvenční implikatura se navrhuje na doslovný význam výpovědi, je součástí její sémantiky a podílí se na její celkové interpretaci.

jmenným syntagmatem, se označují ve španělské terminologii jako *clítico doblado*. K takovému jevu v češtině nedochází. Pokud by tomu tak bylo, museli by existovat výpovědi typu (13d). Musíme tedy zvolit pouze jednu ze zmíněných možností.

Fakt, že DATIV nepředstavuje funkci referenční, může být považován za jednu ze základních charakteristik dativů (Ordoñez, 2000: 1909). Test na zmíněnou referenční funkci u daného větného členu může být provedena několika následujícími způsoby: soustředění zájmu pomocí otázky, možnost zdůraznění v ekvacionálních konstrukcích a zkouška disjunkce. Protože DATIV referenční funkci nemá, nemůže být u něj ani proveden žádný z vyjmenovaných testů.

- (13) a. Díselo a tu madre.
b. Se bebió la leche.
c. Te me dieron una buena felpa.
d. *Řekni jí to Monice.

V rámci funkcí větných členů ve slovesném syntagmatu, DATIV nezaujímá žádnou funkci hlavní ani periferní (Ordoñez, 2000: 1909). Autor dále komentuje, že jejich funkce jsou omezené na označení důrazu, zájmu, nebo zasažení vnějších elementů samotnou událostí. Další jev, kterým jsou dativy charakteristické, je jejich volitelnost jejich užití. Tímto se mimo jiné inspiroval Bello při jejich pojmenování termínem *superfluos*. Z této charakteristiky také vychází další skutečnost – pokud se vypustí dativ z výpovědi, její úplnost ani význam se nemění. Mezi další typické vlastnosti řadí autor schopnost existence zároveň s dalšími prvky ve výpovědi (nejenom CI, ale jakoukoliv další syntaktickou funkcí). DATIV, na rozdíl od CI, se může pojít s jakýmkoliv typem sloves – není závislý na jejich valenci.

Dříve než bude kladen důraz na problematiku dativu etického, je důležité shrnutí různých funkcí DATIVu a terminologie:

- *superfluo*

První, kdo přišel s termínem *dativo superfluo*, byl Andrés Bello a podle jeho slov slouží primárně k vyjádření zájmu, který mluvčí má vůči ději nebo k navození

neformálního stylu. Kořeny jeho vzniku můžeme hledat v *dativo castellano*, který slouží pro vyjádření vlastnického vztahu (Gutiérrez Ordoñez, 1977-78: 415). Jako příklad uvádí autor (14a) a dodává, že může být užit zároveň se zájmenem přímého či nepřímého předmětu (“pronombre complemento“) v rámci jedné výpovědi.

(14) a. Con este nombre me contento sin que me le pongan un don encima.

- Benefactivo

Pérez Vázquez (2007: 4-5) označuje *dativo benefactivo* za synonymní název k *pronombre ético / de interés* – terminologie, kterou užívají jiní autoři. Jeho užití považuje za volitelné, jelikož nemá dějovou (argumentační) funkci (“función argumental“) – to znamená, že nemění vlastnosti slovesa, se kterým se pojí. Tento typ DATIVU dále dělí do čtyř skupin: *ético*, *posesivo*, *de dirección* a *de interés*. Celou skupinu těchto dativů chápe jako podřadnou k *dativos superfluos*. Ve stejné rovině, jako se nachází *dativos benefactivos* dále vyčleňuje ještě *dativos aspectuales*.

(15) a. Mario **se** comió el pan.

- dativo de interés

Tento termín užívá ve své gramatice Salvador Fernández Ramírez a definuje jej jako část ve výpovědi, jejíž vztah ke slovesu není ze sémantického hlediska až tak důležitý. Autor *dativo de interés* dále rozděluje na několik podtypů (*dativů ético*, *posesivo* atd.) – takové dělení bylo již popsáno výše v textu. Na ukázkou uvádí například (16a), což označuje jako *dativo ético* (Gutiérrez Ordoñez, 1977-78: 415-16).

(16)a. Vosotros no **me** salgáis de aquí.

- complemento de interés

Autorem tohoto pojmu je lingvista Manuel J. Sánchez Márquez, který staví pojem v opozici k předmětu nepřímému (“*complemento indirecto*“). Termín definuje obdobně jako Bello *dativo superfluo* – tvrdí, že značí určitý zájem mluvčího o děj vyjádřený slovesem, a tudíž není příjemcem děje, ale je dějem ovlivněn. Skupinu také dále dělí na základě sémantiky a jeho dělení vychází z Fillmoreovy teorie hloubkových pádů: *dativo*

ético, de daño, de provecho, simpatético, posesivo, de fin de destino a *dativo judicantis*. V závěru se věnuje tématu, jak formálně odlišit *dativo de interés* od *complemento de interés*. Za hlavní rozdíl považuje fakt, že *complemento* je funkce jmenná, zatímco u *dativo* tomu tak není (Gutiérrez Ordoñez, 1977-78: 417-2).

(17)a. Condédanmele una beca.

3 Dativ etický

Předchozí kapitola se věnovala různým rozlišení dativu, kde se dospělo k následujícímu závěru: všichni autoři se shodují, že dativ etický patří do dativu ne vazebného. V bližší specifikaci existují určité rozdíly. Zatímco v české terminologii je *dativ etický* také nazývaný termínem *dativ postojový* a autoři do něj řadí druhy vyjmenované výše (dativ emocionální, kontaktní a dativ zainteresování), ve španělské terminologii je *dativ etický* jmenovaný na stejné úrovni spolu s ostatními dativy, které jsou motivovány sémanticky (např. *dativo posesivo*), nikoliv pragmaticky.

3.1 Zařazení dativu etického dle různých autorů

Autoři, kteří se zabývají zvoleným tématem této práce – tedy dativem etickým, nahlíží na problematiku z různých úhlů pohledu, a tudíž vznikají rozdíly v jejich interpretacích. Zároveň dochází k užívání rozdílných terminologií. Z tohoto důvodu jsou v následující části představeny a okomentovány hlavní rozdíly mezi vybranými lingvisty.

První skupinu tvoří autoři, mezi které patří např. RAE (Španělská královská akademie) (1973, cit. dle Pérez Vázquez, 2007: 20), kteří považují *dativo ético* a *dativo de interés* jako dva rozdílné druhy zájmen. Naopak, autoři z druhé skupiny, do které spadají např. Lázaro Carreter (1968, cit. dle Pérez Vázquez, 2007: 20), Fernández Ramírez (1951, cit. dle Pérez Vázquez, 2007: 20) nebo Bosque (1906), hodnotí *dativo ético* jako poddruh *dativo de interés*. Podle Gutiérreza Ordoñeze (2000 :1906) a dalších autorů z této – druhé skupiny, jako další poddruhy *dativo de interés*, mimo *dativo ético*, rozlišují *dativo posesivo/simpatético, dativo de dirección* a *dativo commodi o incommodi*. Rozlišení těchto dativů podle autora Pérez Vázquez (2007: 20) by se mohly považovat za velmi podobné tomuto rozlišení, avšak s jednou neshodou v názvosloví. Zatímco autoři z druhé skupiny řadí *dativo ético* jako podruh do skupiny *dativo de interés*, Pérez Vázquez (2007: 20) jej řadí jako podruh do skupiny dativů, kterou nazývá společným názvem

dativos benefactivos. Tento název převzal autor z italských gramatik a charakterizuje jej v rámci lingvistiky jako pleonastickou částici z následujících důvodů:

1. ze syntaktického hlediska nemění dativ vlastnosti syntaktické konstrukce ani dějovou stavbu slovesa, které doprovází

2. dativ nemá žádnou funkci v ději – není to podmět, předmět přímý/nepřímý či jiný větný člen (Vázquez, 2007: 19).

Dále Vázquez uvádí (2007: 19-20), že *dativos benefactivos* nejsou řízeny slovesem a v ději představují účastníka nikoli slovesného děje, nýbrž účastníka děje celé výpovědi, který se vidí dějem nějakým způsobem zasažený. Název *dativos benefactivos* lze považovat jako transparentní k názvu *dativos de interés*, jelikož na jejich dalším dělení (*dativo de dirección* atd.) se autoři shodují. Nicméně v případě terminologie Pérez Vázqueze zbývá otevřená otázka, kam podle autora spadá *dativo de interés*. Pérez Vázquez jej představuje jako podruh skupiny *dativos benefactivos* – *dativo de interés* se tedy podle jeho dělení nachází ve stejné úrovni jako se nachází *dativo ético* (Vázquez, 2007: 20).

Do další skupiny je možné zařadit autora Alarcose Lloracha (2000: 293) či Bella (cit. dle Ordoñez, 2000: 1906), kteří se neshodují ani s jednou výše zmíněnou terminologií. *Dativo ético* (popř. *dativo de interés*) nazývají termínem *dativo superfluo*, přičemž Alarcos Llorach (2000: 293) dodává, že může být také označený jako *incrementos átonos de interés*. Pro účely přehlednosti obsahuje kapitola následující tabulku, která rekapituluje výše popsanou terminologii zmíněných autorů.

Skupina	Terminologie
I.	<i>dativo ético</i> a <i>dativo de interés</i> jako dva rozdílné druhy
II.	<i>dativo ético</i> < <i>dativo de interés</i>
III.	<i>dativo superfluo</i>

Tab. 1: Přehled terminologie dle různých autorů

3.2 Závěrečné shrnutí terminologie a konceptů

Následující tabulka obsahuje souhrn stěžejních informací o dativu popsáných výše v textu. Tabulka je rozdělena na dativ ve funkci předmětu nepřímého a ve funkci dativu, jež jsou blíže specifikovány podle kritérií jako je např. jejich realizace či syntaktická funkce. Dále jsou v tabulce zahrnuty informace, které zásadním způsobem vymezují hranici mezi těmito dvěma pojmy.

Dativ	Předmět nepřímý		Dativ	
Syntaktická funkce	Předmět nepřímý		Není předmětem nepřímým	
Typ	Selektovaný (valenční, argumentový, vazebný)	Neselektovaný (nevalenční, neargumentový, nevazebný)	Shodný	Neshodný (volný)
Realizace	jako jmenné syntagma (v češtině [NP], ve španělštině [PP a [[NP]])		Pouze jako zájmeno	
	jako zájmeno		Zájmeno se shoduje s podmětem	Zájmeno se neshoduje ani s podmětem ani s morfémy slovesa
Argument slovesa / adjektiva	Ano	Ne	Ne	Ne
Ostatní	Typicky se jedná o slovesa komunikace (dar, conceder), ditranzitivní slovesa (pedir) či	Je zde neostrá hranice mezi předmět nepřímým selektovaným a neselektovaným	Typicky vyjadřuje zájem na ději (Se lo está pensando).	Ukazuje na mluvčího / příjemce komunikačního aktu => sémanticky se

	psychologická slovesa.	(Grepl zmiňuje zejména slovesa nepředmětová) - absence spolehlivého tePstu.		vztahuje k osobám diskurzu.
	<p>Jejich sémantická role lze rozdělit do následujících skupin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • expirient (me gusta) • původce • cíl (acercarse a...) 		<p>Ve španělštině má vliv na změnu aspektové povahy slovesa (Se bebió la leche).</p>	<p>Předchozí fakt je důvodem, proč se převážně vyskytuje v 1. a 2. osobě (s nízkou frekvencí i ve 3. osobě).</p> <p>Dělí se na:</p> <p><u>emocionální</u> (To je mi ale nepořádek).</p> <p><u>kontakto</u>vý (On se ti tam rozplakal).</p>

Tab. 2: Přehled rozdílů a dělení mezi dativem a nepřímým předmětem

Dativ neshodný je různými autory pojmenován několika termíny – *dativo de interés*, *dativo superfluo*, *complemento de interés*, *incrementos personales* či *dativo benefactivo*. Avšak, je velmi pravděpodobné, že tento výčet termínů není zcela obsáhlý. V češtině převažuje termín dativ volný či nevazebný. Španělští autoři tento typ dělí na další podtypy, nicméně se ne vždy úplně shodují. Pro zachování přehlednosti kapitola obsahuje pouze jedno schéma, které lze považovat za nejvíce frekventované.

Dativo superfluo (atd.)			
Dativo posesivo (simpatético)	dativo de dirección	dativo ético	dativo de interés (commodi / incommodi)

Tab. 3: *Dativo superfluo* – dělení

V jazyce českém existuje obdobné dělení dativu nevazebného, které je znázorněné v následující tabulce, jejíž výčet je založen převážně na Čechové. Někteří autoři vyčleňují ještě zvláštní druh – dativ postojový, jehož podtypy jsou dativ emocionální a kontaktní. V naprosté většině se vyskytuje v 1. a 2. osobě, jako tomu bylo u dativu neshodného ve španělštině.

Dativ					
Vazebný (= selektovaný)	Nevazebný (neselektovaný)				
Pád nepřímého předmětu řízený slovesem	Neřízený slovesem				
	Prospěchový	Přivlastňovací	Postojový	Subjektový	Zřetelový
			emocionální		
			kontaktní		
		zainteresování			

Tab. 4: Dělení dativu dle českých gramatik

4 Praktická část

4.1 Cíl, metodika a náplň praktické části

V teoretické části byla představena problematika dativu ve španělštině a následně byla vymezena variace jeho funkcí. Funkce byly specifikovány z hlediska sémantického a z hlediska syntaktického. Autorka se po celou dobu věnovala analýze jevu jak v jazyce španělském, tak v jazyce českém. Výchozím kritériem byla především otázka, zda česká gramatika disponuje obdobným jevem a zda se jednotlivé typy dativu vyskytují za stejných gramatických a sémantických okolností v těchto dvou jazycích. Nicméně je třeba mít na paměti, že data, která byla použita pro zpracování teoretické části, vycházejí z literatury, a proto je možné, že nemusí stoprocentně odpovídat dnešní podobě jazyka – a to jak v podobě mluvené, tak psané. Důvodem, proč může docházet k určitým neshodám je fakt, že jazyk se nepřetržitě mění, osvojuje nová pravidla a přejímá nejrůznější konstrukce a podobně z jiných jazyků.

Jelikož rozsah, do kterého sahá užití dativů a souhrn jejich podtypů je velmi široký, praktická část bude omezena pouze na vybrané typy dativu, jež budou analyzované a na jejich porovnání s jazykem českým. Mezi vyhledávané dotazy patří např. fráze „te me“ ve španělštině, v češtině se jedná především o slovní tvar „mi“ či „ti“. Jako nástroj pro vyhledávání instancí, jež obsahují zkoumaný jev, bude využíván paralelní korpus Intercorp 11, který zajišťuje převážně Ústav Českého národního korpusu. Více specificky se jedná o paralelní korpus mezi španělštinou a češtinou. Poslední kapitola obsahuje analýzu v korpusu CORPES, aby bylo možné výsledky porovnat. Cílem praktické části je vypočítat pravidelná paradigmat, ve kterých se dativ etický vyskytuje, či jiné podobnosti.

4.2 Průběh praktické části

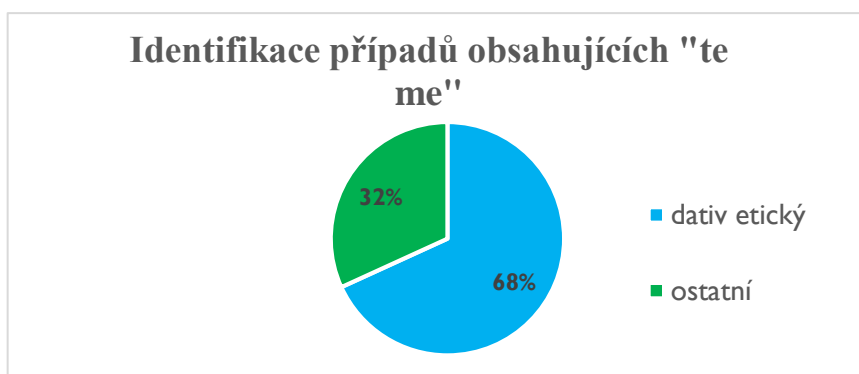
Převážná část analýzy pro praktickou část bude probíhat v korpusu Intercorp 11. Aby bylo možné analyzovat případy paralelně v obou jazycích, autorka zvolila korpus paralelní. Kapitola 4.2.1 obsahuje dotazy, pro které byl zvolen španělský korpus jako výchozí, u kapitoly 4.2.2 je výchozím korpus český. Autorka podrobně popíše výsledky, např. s jakými slovesy se klitika ve funkci dativu etického nejčastěji pojí apod. Poslední

kapitola obsahuje analýzu v korpusu CORPES, která však slouží primárně k porovnání výsledků.

4.2.1 Výchozí korpus – Spanish Intercorp 11

4.2.1.1 Fráze „te me“

Všechny příkazy, které budou v rámci potřebné analýzy vyhledávány, budou vždy zadány do korpusu paralelního. Jakožto typ dotazu byla zvolena fráze „te me“ a to proto, že dativ etický se ve většině případech vyskytuje v první a druhé osobě, jak bylo konstatováno v části teoretické. Cílovou skupinu textů, ze které budou data čerpána, (text.group), je *Core* a v části text.scrLANG byla zvolena možnost *es*. Po zadání předchozích kritérií nalézá korpus 40 výskytů s frekvencí 3 na milion pozic. Nicméně nalezené případy jsou jak instancemi dativu etického, tak instancemi nepřímého předmětu. Aby byla data pro účely analýzy relevantní, je třeba zvážit každý jednotlivý případ a následně rozhodnout, zdali se o dativ etický jedná, či nikoliv. Po analýze všech případů, které korpus našel, je situace následující: 30 případů ze 40 je příkladem dativu etického. Současná statistika tedy ukazuje, že je to jev, který se ve španělštině vyskytuje s poměrně vysokou frekvencí.



Graf 1: Identifikace případů, které obsahují frázi “te me“

S ohledem na slovesa, se kterými se klitika ve funkci dativu etického vyskytují, lze vypožorovat určité pravidelnosti. Z velké části se jedná o spojení, která obsahují sloveso *ponerse*⁵ (1) – např. *ponerse exigente*, *ponerse borde* či *ponerse concienciada*. Ze

⁵ *Ponerse* ve spojení s přídavnými jmény vyjadřuje změnu stavu

sémantického hlediska lze tudíž tvrdit, že všechna tato spojení obsahující zmíněné sloveso *ponerse* vyjadřují změnu chování. Za účelem demonstrovat typické rysy jevu na konkrétním příkladě autorka zvolila příklad (1b). Český ekvivalent k němu by mohl vypadat následovně: ”*Nevyváděj mi tady.*“ Na příkladu je jasně vidět, že se mluvčí vidí situaci ovlivněn. Potvrzuje se tedy za prvé pravidlo, že jde o osobu diskurzu a za druhé tvrzení, že v případě jeho vypuštění se význam nemění.

- (1) a. ¿Ahora **te me** vas a poner exigente, Damasio?
b. Vale, vale, no **te me** pongas borde, dijo ella en tono conciliador.
c. No **te me** pongas concienciada ahora, que son las seis de la mañana.

V analyzovaných případech se dále objevují slovesa, která odkazují opět na chování. Tentokrát se však nejedná o ustálená spojení obsahující sloveso *poner*, ale o slovesa jako je *incomodarse*, *apendjarse*, *enviciarse* nebo *desmoralizarse*. Dalo by se tudíž říci, že se uživatele dativu etického v takovýchto případech vidí ovlivněni chováním druhé osoby.

Pokud jde o gramatické vlastnosti těchto sloves, všechny spojuje jedna charakteristická vlastnost, a tou je teličnost. Teličností disponují taková slovesa, která mají vidinu cíle. To znamená, že činnost, kterou sloveso vyjadřuje, dosahuje v určitém bodě svého cíle. Další skupinu tvoří slovesa, která představují myšlenku pohybu. Konkrétněji realizují přesun z bodu A do bodu B – viz (2). Jedná se o slovesa *irse*, *rajarse*, *venir*, *salirse* apod. Z gramatického hlediska tyto slovesa spojuje opět teličnost a mimo jiné jsou slovesy dynamickými. Dynamická slovesa jsou taková, jež představují nějakou činnost a stojí v opozici ke slovesům statickým, které vyjadřují stavy.

- (2) a. No **te me** rajes ahora, que son cincuenta faítos.
b. ¡No **te me** vayas!
c. Y para castigar tu osadía y esas doctrinas disolventes, extravagantes, anárquicas, con que **te me** has venido, resuelvo y fallo que te mueras.

Zbytek analyzovaných příkladů obsahuje různé typy sloves – např. *dormirse* (“usnout”), *desmayarse* (“omdlít”) a jiné. Opět, v případě těchto užití platí tvrzení, že mluvčí se cítí být dějem zasažen.

- (3) a. No **te me** duermas, ¿eh?

- b. Como **te me** desmayes, ¿te rajo!
- c. ¿No **te me** habrás enamorado?

Co se týče překladů dativu etického v analyzovaných případech, autoři si s tím radí různými způsoby. Jedna z možností je, že dativ etický ponechají a vyjádří ho stejně jako v původním jazyce. Takový postup můžeme vidět na příkladu (4a), který byl přeložen do češtiny následovně - "*Ale nerozhneváš se **mi**.*" Dalším způsobem je absence překladu jevu. Velmi často totiž dochází k tomu, že v případech, kdy gramatika užití dativu etického ve španělštině povoluje, v jazyce českém tomu tak být nemusí. Navíc mnohdy dochází při překladu ke změně jazykové konstrukce, do které je vložení dativu etického nemožné. Jedná se např. o případ (4c), jehož český ekvivalent vypadá následovně - "*Nechytej **mě** za slovo *ted'*, v šest hodin ráno.*" V jiných případech, jako je (4d), s českým překladem "*Nerad bych, aby ses **zkazil**.*", není dativ etický vyjádřen i přesto, že by to daná konstrukce povolovala. Alternativní překlad by mohl tedy být "*Nerad bych, aby ses **mi** *zkazil*.*"

- (4) a. No **te me** apendejes.
- b. Pero no **te me** incomodarás.
- c. No **te me** pongas concienciada ahora, que son las seis de la mañana.
- d. No quiero que **te me** envidies.

4.2.1.2 Fráze “te nos“

Motivací ke zvolení právě fráze “te nos“ byl opět fakt, že výskyt dativu etického je převážně v první a druhé osobě. V tomto případě bylo zvoleno zájmeno v první osobě množného čísla – *nos*. Ačkoliv autoři uvádějí, že se dativ v takové osobě vyskytuje, po zadání dotazu do korpusu nebyly nalezeny žádné výsledky. Další kritéria byla zadána stejná jako u dotazu předchozího – v případě text.group to byla možnost Core, v případě text.scríang byla zvolena možnost es.

4.2.2 Výchozí korpus – Czech Intercorp 11

4.2.2.1 Slovní tvar „ti“

Ze stejného důvodu, jako tomu bylo u předchozího dotazu (převážný výskyt dativu etického v první a druhé osobě), byl zvolen slovní tvar „ti“. U dalšího kritéria - text.group zůstává možnost (Core) stejná. V části text.scrang bylo zvoleno cs. Tentokrát je výskyt případů mnohonásobně vyšší, korpus nalézá přesně 1 565 případů s frekvencí skoro 75 na milion pozic. Avšak, opět dochází k tomu, že výsledky neobsahují tvar *ti* pouze ve funkci dativu etického, ale i v jiných funkcích. Výsledky často obsahují slovesa jako *věřit*, *přísahat*, *říct* nebo *děkovat*, která již implikují užití třetího pádu ve funkci předmětu nepřímého – viz (5a) a (5b). Jedná se o slovesa tranzitivní, jak bylo uvedeno v teoretické části, a proto, slovní tvar *ti* nemůže v takových případech nikdy existovat ve funkci dativu etického, jež by bylo možné z věty vypustit.

- (5) a. Já **ti** věřím.
b. Děkuju **ti**, to je to nejlepší, co můžeš ženský říct.

Další případ, ve kterém se tvar *ti* objevuje velmi často, je ve funkci ukazovacího zájmeno. Ukazovací zájmeno se vyskytuje buď samostatně s anaforickou referencí (6a) nebo v doprovodu dalšího elementu na první pozici vpravo, nejčastěji se jedná o číslovku (6b), podstatné jméno (6c) (které může být modifikované) nebo vztažné zájmeno uvozující následující větu (6d).

- (6) a. **Ti** byli zahraničně drazí.
b. Ti **dva** čekali hodinu, když se ho nedočkali, šli domů.
c. Ti **bezstarostní mladí vesničané** neměli tušení, jak případná je to volba a jak vytříbenou mají intuici.
d. Radujeme se, že jsme měli větší štěstí než ti, **kterým** budiž země lehkou.

Následující část se věnuje případům, které obsahují tvar *ti* ve funkci dativu etického. Po analýze všech nalezených případů (1565) je dativ etický použit ve 34 z nich. Na první pozici vpravo se velmi často vyskytuje sloveso, přičemž nejvíce frekventovaná jsou slovesa *být* a *mít*, která jsou užitá v přítomném nebo minulém čase.



Graf 2: Identifikace případů, které obsahují slovní tvar "ti"

Věty se slovesem *být* lze vidět na příkladu (7), věty se slovesem *mít* jsou znázorněny na příkladu (8). Z pohledu sémantiky, sloveso *být* v příkladech (7) je vždy ve spojení s určitou frází, která má funkci hodnotící. Může se jednat o hodnocení vzhledu, jako tomu je ve větě (7a), hodnocení povahy (7b), hodnocení situace (7c) či (7d) a mnoho dalších. Ve všech případech se potvrzuje pravidlo, že mluvčí se cítí být dějem zasažen a zároveň, všechny příklady odkazují na osobu diskurzu. V případě slovesa *mít* to není totožná situace. Zde se jedná buď o vztah vlastnický – viz příklad (8d), kde autor odkazuje na fyzický předmět, nebo o výraz, který je nějak spojený s pocitem či myslí člověka – viz (8a), (8b) a (8c). Všechny příklady obsáhlé v (7) a (8) jsou specifickým druhem dativu, a to dativem kontaktovým.

- (7) a. Ach, ta **ti** je hezká!
 b. „Víš,“ svěřoval se Gaston, „ten můj novejšť mistr, to **ti** je pes.“
 c. To **ti** byla hrůza: samá armáda a samá vojna.
 d. To **ti** je strašná věc, člověče.
- (8) a. Já **ti** mám myšlenku – Jakou? Na film.
 b. Ale já **ti** měl takové jako tušení nebo co.
 c. Já **ti** mám tak těžkou hlavu.
 d. Já **ti** mám doma tabulky...

Další častý případ je situace, kde je tvar *ti* opět ve vztahu juxtaponovaném ke slovesu, tentokrát bude kladen důraz na první pozici vlevo. Opět jde ve většině případech o sloveso *být* v různých tvarech (9), zřídka se také vyskytuje sloveso *mít* (10). Ze sémantického hlediska jsou případy podobné případům předchozím – opět jde o typ

vyjadřující hodnocení – viz (9a) a (10a). Příklad (9b) se zatím vymyká ostatním, kde jde spíše o prezentování faktu.

(9) a. (...) ale bylo **ti** to tak úžasně krásné, Marto, a já jsem tak nesmírně šťastná.

b. Brzo po té zpovědi byl **ti** u nás učitel tance.

(10)a. Když jdu za tebou, mám **ti** docela ten krásný strach jako tehdy.

Zbytek analyzovaných vět jsou instancemi, které nespojují žádné podobné charakteristiky, co se týče stejného typu slovesa apod. Dalo by se však říci, že ve všech případech jde o prezentování faktu. Taková charakteristika není ovšem příliš konkrétní. Na ukázkou jsou uvedeny následující případy:

(11)a. Usmívali se **ti** tam, ale za tím úsměvem jsem viděla, že se mne zděsili.

b. Já jsem znal jednoho lokaje z britského vyslanectví, a ten **ti** za živého boha neval do huby naši českou tlačenu.

c. To **ti** pak zahoří sníh takovým krásným a divným světlem, jak je tu uděláno.

Velká část příkladů pochází z díla *Válka s mloky* od Karla Čapka, konkrétněji z verze, která byla publikována v 70. letech 20. století nebo například z díla *Pábitelé* od Bohumila Hrabala, které bylo publikováno v 90. letech 20. století. Tento fakt nabízí další možnou analýzu, jež by se zabývala porovnáním, zda se jev v nynější době vyskytuje se stejnou frekvencí, jako tomu bylo v letech předešlých. Není však jisté, zda by bylo možné nalézt adekvátní množství dat, aby bylo následné tvrzení všeobecně platné a odpověď na otázku byla relevantní.

Aby se hledání co nejvíce specifikovalo, je potřeba vymezit v korpusu další kritéria. Pro takové účely byl využit nástroj, který se nazývá tagování. Korpus nabídl dvě možnosti tagů, ze kterých autorka zvolila následující: PH-S3--2----- . Zvolený tag se vyskytuje přibližně s dvakrát vyšší frekvencí než tag druhý. Jedná se o tag, který mimo jiné omezuje výskyt dotazu na třetí pád (dativ). Po aplikování tagu v negativním filtru se počet výskytů rapidně snížil. Nyní korpus ukazuje pouze 561 případů s přibližnou frekvencí 26 na milion pozic, což je asi polovina původních výsledků. Zvolený tag se však neosvědčil jako příliš vhodný, aby bylo vyhledávání omezeno na výsledky obsahující dativ etický. Nyní výsledky obsahují tvar *ti* pouze ve funkci ukazovacího zájmena, jak je možné vidět na následujících příkladech – viz (12a) a (12b).

- (12)a. Ale ukázalo se, že **ti** šlechtici přibory mají.
b. **Ti** dva tady našli k sobě cestu rychle.

4.2.2.2 Fráze „mně ti“

V tomto případě byl do korpusu zadán podobný dotaz jako v kapitole 4.2.1.1 (*te me*), avšak se zvolenými zájmeny v opačném pořadí. V češtině se však nabízejí dva tvary zájmena *me* – a to “mě” či “mně.” Protože v prvním případě korpus nenalezl žádné příklady⁶, byla zvolena varianta *mně*. Dotaz byl konkrétně formulován jako fráze *mně ti*. Vyhledávání bylo opět omezeno kritériem *text.group* na Core a kritériem *text.scr slang* na cs. Korpus nalezl celkem 4 případy, z toho dva z nich obsahují užití dativu etického – viz (13). Z pohledu sémantiky se opět jedná o případy, kde autor vyjadřuje své pocity a užitím *ti* zahrnuje osobu diskurzu do děje. Oba příklady byly použity autorem Karlem Čapkem, příklad (13a) pochází z díla *Krakatit*, příklad (13b) pochází z díla *RUR*.

- (13)a. **Mně ti** tak hučí v hlavě...
b. **Mně ti** je tak úzko!

4.2.2.3 Slovní tvar “mi“

Jako další byl za typ dotazu zvolen slovní tvar, tentokrát tvar první osoby - “*mi*“. Kritéria *text.group* a *text.scr slang* zůstaly identické jako u dotazu předchozího. Korpus nalézá 6 376 případů s frekvencí 305 na milion pozic. Po analýze všech nalezených případů je počet těch, které obsahují užití dativu etického pouze ve 33 z nich. Výsledky lze klasifikovat do několika skupin. První skupinu tvoří takové věty, kdy mluvčí směřuje ke druhé osobě čísla jednotného a použitím zájmena *mi* vyjadřuje své zainteresování na ději. Mluvčí mimo jiné často využívá věty zvolací. Jedná se např. o příklad (14).

- (14)a. Ty jsi **mi**, Hippodame, pěkný vlastenec!
b. „Ty jsi **mi** nějaký divný,“ děl vousáč k mladíkovi podezíravě.
c. „Holka, takhle **mi** nemluv před svatbou!“
d. „Di **mi** do prdele s revolucí,“ řekl strýc.
e. Sestřičko, jak se **mi** to vracíš!

⁶Tato skutečnost ukazuje na obecně typologicky platný jev, kdy zájmenná klitika se seskupují v pořadí reflexivum < nereflex. dativ < nereflex. akuzativ

Další skupinu tvoří věty, které hodnotí situaci, lidi apod. Mluvčí ve výpovědi užívá střední rod – ta tudíž začíná zájmenem *to*, které je velmi často následováno slovesem *být* v přítomném čase. Jak bylo popsáno v části teoretické, tento typ DATIVU se nazývá dativ emocionální. Jde o příklady (15).

- (15)a. „To je **mi** vážné obvinění,“ řekl jsem klouzavým hlasem, který však už začal prskat jako ledová kra.
- b. „Matyáš, Koniáš, to je **mi** dvojka,“ ozvalo se od okna posměšné mečení.
- c. „To jste **mi** ale tanečníci,“ posmíval se jim mladý vladař.
- d. „To je **mi** nadělení,“ zabručel pan notář.

Další případ je situace, kdy mluvčí mluví o třetí osobě diskurzu. Stále však platí fakt, že se dějem vidí zasažen, což je také motivací pro užití zájmena *mi* ve funkci dativu etického.

- (16)a. „Kdy **mi** ho pustíte?“ Až zejtra.
- b. Proboha, snad **mi** neonemocněl?
- c. Už jednou se **mi** přiškrtila páskem od montgomeráku, tak tak jsem ji zachránil.

4.3 Korpus CORPES

Za účelem provést určité porovnání výsledků mezi dvěma korpusy obsahuje následující kapitola analýzu pomocí dalšího korpusu – tentokrát se jedná o Corpus del Español del Siglo XXI, jež byl vytvořený RAE a obsahuje texty od r. 2001. V rámci geografického zastoupení jsou v korpusu obsažené texty jak ze Španělska, tak z Latinské Ameriky.

Pro současnou analýzu nebude využíván korpus paralelní, jako v případě korpusu Intercorp 11, jelikož korpus CORPES je zaměřený pouze na jazyk španělský. Porovnání může být tudíž realizovatelné pouze v rámci jazyka španělského. Následující informace jsou založeny na dotazu “te me“, který je obsáhlý také v kapitole 4.2.1.1. Do korpusu CORPES byl dotaz zadán jako *forma* a omezen pomocí *clase de palabra* na *pronombre personal*. Dále bylo vyhledávání zúženo pomocí jednotného čísla (“singular“) a dativního pádu (“dativo“). Korpus našel 466 případů v 294 dokumentech. Nicméně je opět potřeba

provést jednotlivou analýzu každého příkladu pro vyčlenění těch, jež obsahují klitika ve funkci dativu etického.

Analýza ukázala, že korpus sice vykazuje mnohem více příkladů než Intercorp 11, mnoho příkladů se však opakuje. I přesto lze konstatovat, že se dativ etický vyskytuje nejméně ve 20 % nalezených případech. V aktuální analýze se objevovaly – stejně jako v Intercorp 11 - příklady, kde byla klitika použita ve spojení se slovesem *ponerse* – *ponerse borde*, *ponerse valiente*, *ponerse triste* atd. – viz (17). V těchto spojeních vyjadřuje slovesná vazba téměř ve většině případů změny spojené s chováním a pocity.

- (17)a. No te **me** pongas triste: aún nos quedan los del maletín.
- b. No te **me** pongas lírica, hija, que me ha costado mucho mantenerte bajo el control.
- c. No te **me** pongas sentimental y dáale las gracias a Dios.

Další skupinu tvoří výpovědi, které obsahují rozkaz (neboli věty rozkazovací). Rozkaz obsahují i věty popsané výše, následující věty však neobsahují zvrtné sloveso *ponerse*. Jedná se o příklady (18).

- (18)a. ¡No te **me** vayas a dormir hija de la chingada!
- b. ¡No te **me** vayas!
- c. ¡No te **me** muevas!

Jak je možné vidět z předchozích úvah, analýza je úzce spjata se sémantikou sloves a frází, se kterými se dativ etický pojí. To mimo jiné také souvisí s jedním z hlavních rysů dativu etického, a sice faktem, že je jeho užití motivováno pragmaticky. Na základě toho je proto zmíněna i další možná perspektiva, podle které lze seskupit některé příklady. Mnoho z uvedených příkladů obsahuje fráze, které jsou spojeny se zdravím – některé z nich jsou na ukázkou demonstrovány v příkladu (19).

- (19)a. No te **me** mueras, nunca!
- b. Con el calor que hace, te **me** vas a desmayar de un momento a otro.
- c. Sí, hija, no te **me** desmayes.

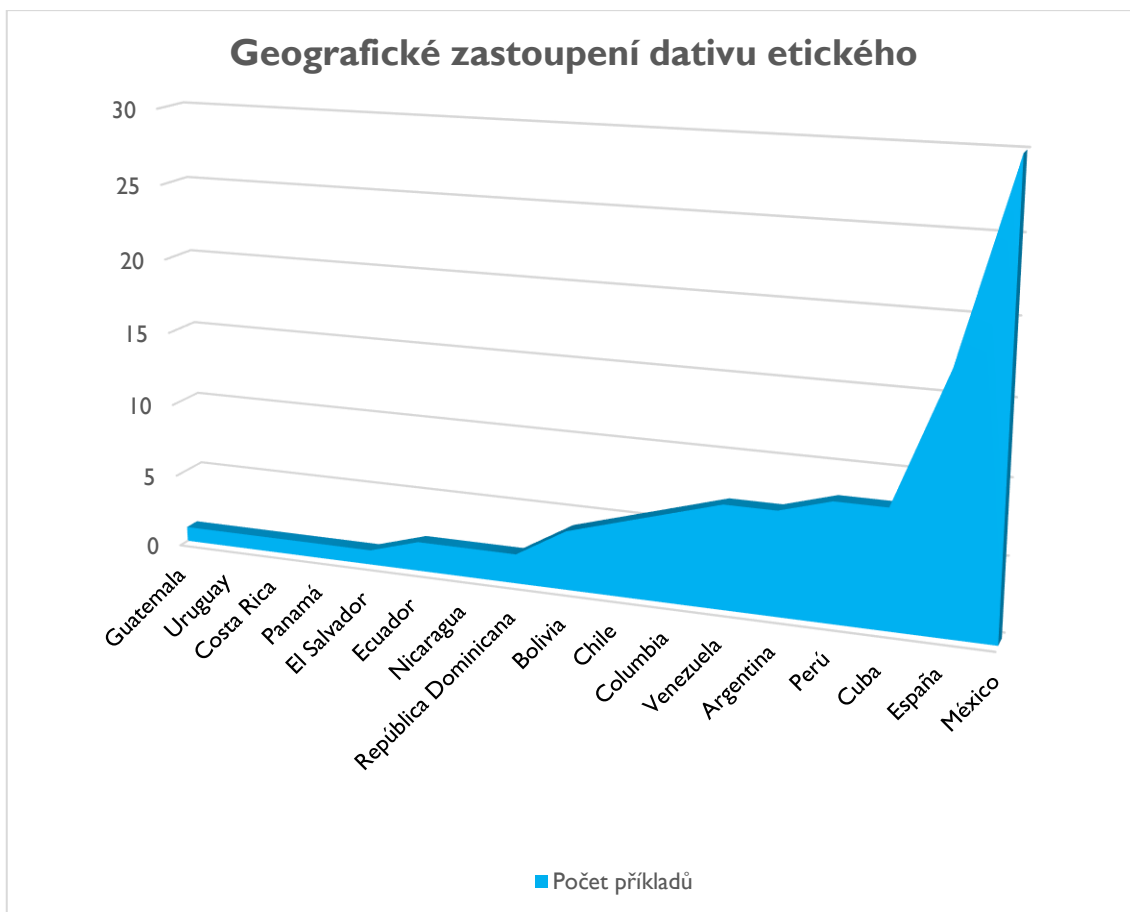
Poslední část analýzy obsahuje jednu z mnoha dalších možných podobností, a tou je vysoká frekvence užití dativu ve spojení se slovesem *rajarse* (v překladu “vzdát se”).

Užití sloveso *rajarse* bylo zmíněno také v části, kde byla analýza prováděna pomocí korpusu Intercorp 11. Tento fakt ještě více upevňuje tvrzení, že dativ etický je použit v případech, kdy se mluvčí vidí situací ovlivněn. V tomto konkrétním případě se mluvčí vidí zasažen nejenom samotnou akcí, ale také jejími následky. Pro představu, jak by takový příklad zněl v češtině, je uveden ekvivalent příkladu (20a) na příkladu (20c).

- (20)a. No te **me** rajes.
- b. Esta vez la suerte nos dio la espalda, pero no te **me** rajes.
- c. Nevzdávej se **mi**.

Praktická část obsahuje několik seskupení, na které je nahlíženo z různých úhlů pohledů a jež spojuje jedna či více charakteristik. Avšak, i přes výše popsané podobnosti existuje mnoho pravidel, podle kterých by bylo možné příklady rozdělit do několika skupin. Proto je nutné vnímat provedenou analýzu pouze jako jednu z možností, nikoliv jako finitní seznam pravidelností.

Závěr praktické části obsahuje geografické zastoupení příkladů, jež byly vygenerovány korpusem CORPES. Jak je vidět na grafu, jev je zastoupen v širokém spektru napříč celou Latinskou Amerikou a ve Španělsku. V rámci Latinské Ameriky je dativ etický nejvíce používán v Mexiku.



Graf 3: Geografické zastoupení dativu etického

Závěr

Dativ ve španělštině je pokračováním zájmenné latinské deklinace. Zatímco španělské gramatiky se rozdíly mezi předmětem přímým a dativem intenzivně zabývají, v českých gramatikách tomu tak není. Vysvětlení je následující: v češtině je předmět nepřímý vyjádřen převážně pomocí jmenného syntagma, a tudíž nedochází k nesnázím při určování funkce osobního nepřízvučného zájmena. Naopak ve španělštině je záležitost více komplikovaná: nepřízvučné osobní zájmeno může být ve výpovědi užitě v různých funkcích, přičemž dvěma základními jsou právě předmět nepřímý a dativ. Na obě dvě skupiny lze aplikovat dělení na selektované / neselektované. Takové dělení je založeno na skutečnosti, zda jeho užití dané sloveso předpokládá či nikoliv. DATIV se mimo jiné dále dělí na základě sémantických rolí, které vychází z Fillmorova teorie hloubkových pádů (sémantickými rolemi jsou např. agentive nebo locative). Nicméně výzkum v teoretické části ukázal, že španělští gramatici se ne vždy v tomto dělení shodují. Ze syntaktického hlediska existují případy, kdy užití dativu může změnit vlastnosti slovesa, jako např. jeho aspekt (Bebió la leche. / **Se** bebió la leche.). V souladu s převážnou částí lingvistů je dativ etický chápán jako jedna z funkcí DATIVU. Nejvíce charakteristické rysy dativu etického se týkají jeho užití – za první je volitelné povahy a za druhé je považován za hovorový. Pokud jde o omezení jeho výskytu, převážně se vyskytuje v 1. a 2. osobě čísla jednotného i množného.

Kvůli širokému spektru užití DATIVU bylo nutné omezit vyhledávání pouze na určité jeho typy. V případě analýzy jevu ve španělštině lze shrnout několik následujících podobností:

- 1) jev se často vyskytuje se zvrtným slovesem *ponerse* (+ přídavné jméno) – následná slovesná vazba vyjadřuje většinou změnu spojenou s chováním a pocity (*ponerse brava*);
- 2) jev se vyskytuje se slovesy, které vyjadřují určitou změnu a zároveň jsou velmi často spojeny s chováním a pocity; sémantika slovesných vazeb v 1) a sloves ve 2) si je velmi podobná (jde např. o slovesa *enviciarse*, *desmoralizarse* či *apendejarse*);
- 3) jev se vyskytuje se slovesy, které realizují myšlenku přesunu z bodu A do bodu B (jde např. o slovesa *irse*, *venir*, *salirse*).

Pokud jde o analýzu jevu v češtině, opět lze shrnout několik podobností:

- 1) jev se často vyskytuje ve spojení se slovesem *být*, jež má ve výpovědi funkci hodnotící (např. *Ach, ta ti je hezká!*);
- 2) jev se často vyskytuje ve spojení se slovesem *mít*, které ve výpovědi vyjadřuje vztah vlastnický nebo je konečný význam spjatý s myslí či pocity (např. *Já ti mám tak těžkou hlavu.*);
- 3) v případech, kdy je funkce zájmena dativ kontaktový, je spektrum použitých sloves velmi široké, a tudíž obtížné zaznamenat nějaké pravidelnosti;
- 4) V případech, kdy autor užívá ukazovacího zájmena středního rodu (*To je mi vážné obvinění.*) se funkce DATIVU nazývá dativ emocionální (poznámka: otevřenou otázkou zůstává fakt, zda takový typ DATIVU existuje i ve španělštině).

Analýza v korpusu CORPES ukázala podobné výsledky, jako v korpusu Intercorp 11. Následující body rekapituluji vyzorované podobnosti:

- 1) vysoká frekvence jevu ve spojení se slovesem *ponerse* (+ přídavné jméno);
- 2) častý výskyt jevu v rozkazovacích větách (*¡No te me muevas!*);
- 3) výskyt jevu ve výpovědích, jejichž sémantika je spojena se zdravím (*No te me mueras.*).

Pokračováním této práce by mohlo být téma zaměřené na překlady zkoumaného jevu a porovnání jejich typů v těchto dvou jazycích (ve španělštině a češtině). Práce by se také mohla rozšířit o geografický výzkum výskytu jevu či zaměření na zastoupení jevu v mluvené a psané formě jazyka.

Resumen

El dativo en español presenta una continuación de la declinación pronominal que viene de latín. Mientras que las gramáticas españolas tratan de diferenciar los conceptos de dativo y complemento indirecto, en las gramáticas checas no pasa lo mismo. La causa por la que las dos gramáticas procesan el asunto de maneras diferentes es la siguiente: en la lengua checa el complemento indirecto viene expresado, en la mayoría de los casos, por el sintagma nominal, por lo que no presenta dificultad alguna a la hora de decidir cuál es la función del pronombre personal átono. Al contrario, en la lengua española el problema es mucho más complicado: el pronombre personal átono puede desempeñar varias funciones en la oración. Entre las funciones principales se encuentran el complemento indirecto y el dativo. Además, a ambos grupos es aplicable la división en argumental / no argumental. La característica principal que determina a qué grupo pertenece el pronombre es si el verbo usado en la oración presupone su existencia o no. El DATIVO se divide más según otra clasificación que está basada en su papel semántico. Esta clasificación proviene de la teoría de casos profundos que presentó y procesó Fillmore (un papel semántico puede ser, por ejemplo, *agentive* o *locative*). Sin embargo, el análisis en la parte teórica mostró que los autores no se ponen siempre de acuerdo. Desde el punto de vista sintáctico, hay casos donde el uso del pronombre personal átono en función de dativo puede cambiar las características inherentes del verbo como, por ejemplo, su aspecto (Bebió la leche / Se bebió la leche). De acuerdo con la gran mayoría de lingüistas, el dativo ético es entendido como una de las funciones de dativo. Es más característico por el carácter optativo de su uso y además es marcado como expresivo y coloquial. Se emplea sobre todo e la primera y segunda personas.

El extenso uso de dativos es muy amplio y por eso era necesario restringir el análisis solamente a unos de sus tipos. El análisis del fenómeno en español mostró las siguientes características:

- 1) el dativo ético se encuentra con alta frecuencia con el verbo *ponerse* (+ adjetivo) y el significado resultante expresa muchas veces un cambio que es asociado con el comportamiento o los sentimientos (*ponerse brava*);

- 2) el fenómeno se une con los verbos que expresan un cambio asociado con el comportamiento o los sentimientos; en este sentido, la semántica del 1) y 2) es muy similar (por ejemplo, los verbos *enviciarse*, *desmoralizarse* o *apendejarse*);
- 3) el fenómeno se une con los verbos que realizan la idea de transferencia de un punto a otro (por ejemplo, los verbos *irse*, *venir*, *salirse*).

El análisis de dativo ético en checo mostró las siguientes características:

- 1) Se une con alta frecuencia con el verbo *být* (“ser / estar”) que tiene en la oración la función de evaluar (por ejemplo, *Ach, ta ti je hezká!*);
- 2) Se une con alta frecuencia con el verbo *mít* (“tener”) que expresa en la oración o la relación de propiedad o el significado resultante es asociado con la mente o los sentimientos (por ejemplo, *Já ti mám tak těžkou hlavu.*);
- 3) Los casos en los que el pronombre desempeña la función de *dativ kontaktový* (“dativo de interés”) son tan numerosos y se combina con un abanico tan amplio de verbos que es difícil extraer regularidades;
- 4) En los casos en (los) que el autor usa el pronombre demostrativo de género neutro (por ejemplo, *To je mi ale vážné obvinění.*) la función de dativo recibe el nombre de *dativ emocionální* (“dativo de interés”) (nota: la cuestión que queda es si este tipo de dativo existe también en el español).

El análisis en CORPES mostró resultados similares a los obtenidos en Intercorp 11. Los puntos siguientes recapitulan las observaciones:

- 1) Alta frecuencia del fenómeno con el verbo ponerse (+ adjetivo);
- 2) Frecuente aparición del fenómeno en las oraciones imperativas (*¡No te me muevas!*);
- 3) La aparición del fenómeno en las oraciones cuya semántica está asociada a la salud (*No te me mueras.*)

La tesis podría ser extendida mediante el análisis de las traducciones del fenómeno y la comparación de sus tipos en español y checo. Su posible continuación podría enfocarse también a la representación del fenómeno en el marco geográfico o en su representación en la lengua escrita y oral.

Seznam bibliografických citací

Literatura

Española Real Academia. *Nueva gramática De La Lengua española: Manual*. Espasa Libros, 2010.

Cvrček, Václav. *Mluvnice současné češtiny*. V Praze: Karolinum, 2010.

Čechová, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011.

Fillmore, Ch. J. *The Case for Case*. In Bach, E. & R. Harms (eds.), *Universals in Linguistic Theory*, 1968.

Karlík, Petr (2017): *PŘEDMĚT*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/PŘEDMĚT> (poslední přístup: 11. 4. 2019)

Llorach, Emilio Alarcos, *Gramática de la lengua española*. Madrid: Colección Nebrija y Bello, Espasa, 1994.

Gutiérrez, Ordoñez, Salvador. *Los Dativos*. Publikováno v Bosque, Ignacio-Demonte, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid, Espasa Calpe, 2000.

Gutiérrez, Ordoñez, Salvador. *Sobre los «dativos superfluos»*. Archivum. Revista de filología. Facultad de filosofía y letras. Tomo 27-28. 1977-78: 415–452. Print.

Grepl, Miroslav, Karlík Petr. *Skladba spisovné češtiny*. Státní pedagogické Nakl., 1986.

Saicová, Římalová, Lucie. *Pragmatika, studijní příručka*. V Praze: Karolinum, 2014.

Torrego, Leonardo Gómez. *Gramática didáctica Del español*. SM, 2002.

Vázquez, Enriqueta Pérez. *Pronombres superfluos: dativos benefactivos en español e italiano*. Publikováno ve sbírce: Vicente Félix San. *Partículas = Particelle: Estudios De lingüística Contrastiva español e Italiano*. CLUEB, 2007.

Věra Dvořák (2017): DATIV. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/DATIV> (poslední přístup: 20. 3. 2019)

Věra Dvořák (2017): DITRANZITIVNÍ SLOVESO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: [https://www.czechency.org/slovník/DITRANZITIVNÍ SLOVESO](https://www.czechency.org/slovník/DITRANZITIVNÍ_SLOVESO) (poslední přístup: 25. 3. 2019)

Věra Dvořák (2017): SÉMANTICKÁ ROLE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: [https://www.czechency.org/slovník/SÉMANTICKÁ ROLE](https://www.czechency.org/slovník/SÉMANTICKÁ_ROLE) (poslední přístup: 20. 3. 2019)

Korpus

Čermák, F. – Rosen, A. (2012): The case of InterCorp, a multilingual parallel corpus. In *International Journal of Corpus Linguistics*, 17(3), 411–427.

Čermák, P. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – španělština, verze 11 z 19. 10. 2018.*

Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. Dostupný z WWW:

<http://www.korpus.cz>

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Banco de datos (CORPES XXI) [en línea]. *Corpus del Español del Siglo XXI (CORPES)*. <<http://www.rae.es>> [06.05.2019]

Rosen, A. – Vavřín, M. – Zasina, A. J.: *Korpus InterCorp – čeština, verze 11 z 19. 10.*

2018. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. Dostupný z WWW:

<http://www.korpus.cz>